

#### 4 Závěr

Z výše uvedeného vyplývá, že orgány činné v trestním řízení mají v Anglii a Walesu k dispozici poměrně širokou škálu mimosoudních způsobů vyřízení trestní věci a to od neformálních varování, která mohou být policií udělena ústně a na místě až po podmíněně výstrahy, které se zaznamenávají v trestním rejstříku. Je zřejmé, že je přitom dáována široká diskreční pravomoc orgánům činným v trestním řízení, zejména pak příslušníkům policie. Z pohledu kontinentálního právního systému je pak zajímavé, že řada z těchto institutů není upravena zákonem a jejich použití se zakládá na právních zvyklostech a doporučeních a příručkách vydávaných Ministerstvem spravedlnosti a příslušnými profesními komorami.

Zajímavou inspirací pro české právo by mohl být institut komunitního řešení. Jedná se o neformální, rychlý a efektivní způsob vyřešení případů drobné kriminality prvopachatelů, který vede k nápravě deliktem způsobené újmy a působí výchovně na pachatele, čímž splňuje požadavky trendu restorativní justice. K tomu, aby bylo toto řešení skutečně účinné a efektivně naplnilo výše uvedené cíle, by byl

nezbytný profesionální přístup příslušníků policie, kteří by věnovali dostatek času a aktivity schůzce s pachatelem a poškozeným, snaze o výchovné působení na pachatele domluvou, o nalezení adekvátního způsobu nápravy deliktu a následně rovněž důsledné kontrole splnění dohody o komunitním řešení pachatelem.

#### Summary

The article “**Out-of-court disposals in England and Wales**” is dealing with alternatives to criminal procedure. Various out-of-court disposals applicable to adult as well as to youth offenders, namely informal warnings, community resolutions, penalty notices, cautions, conditional cautions, youth cautions and youth conditional cautions are described in terms of their history, conditions under which they apply and for which offences they are suitable. They are compared, their purpose is mentioned and the links to respective legislation and guidance documents are given. A short introduction presents out-of-court disposals and specific types of criminal procedure in the Czech law.

## Vybrané otázky restorativní justice v České republice

Tereza Konečná\*

### Úvod

Systém trestního práva v České republice je založen na zásadě legality. Tato procesní zásada blíže ovlivňuje a utváří naše trestní řízení a klade zejména na státního zástupce břímě odpovědnosti stíhat zpravidla veškeré trestné činy, o kterých se dozví.<sup>1</sup> Postupem doby je ovšem tato zásada stále více a více modifikována a zásada oportunity nabývá na síle. Je tomu tak dáno zejména proto, že společenské klima a nazírání na spáchané trestné činy se mění. Retribuce pachatele a zájem státu na jeho potrestání pramenící z konfliktu požadavků státu a rozporného jednání dané osoby již není tím nejdůležitějším, čeho

má trestní právo docílit. Do popředí se pokradmu dostává osoba oběti a snahy o to, zajistit zejména nápravu pokřivených vztahů a přimět pachatele, aby si své závadné jednání uvědomil a přijal odpovědnost za daný čin. V souvislosti s tímto požadavkem dochází k přijímání a úpravě celé řady institutů, které mají danému požadavku dopomoci. S možnostmi, které nám české trestní právo přináší, a díky nimž můžeme spáchané protiprávní jednání „vyřídit“ odlišně než pouhým uložením nepodmíněného trestu odnětí svobody, se můžeme setkat v rámci hmotného i procesního trestního práva.

Nejen výše uvedené snahy o urovnání nastalého konfliktu, ale také rozsah a podoba kriminálního jednání, se kterým se ve společnosti setkáváme, nás nutí přistupovat ke stávající situaci s pomocí nových prostředků. Kapacity orgánů, které se trestnou činností zabývají, jsou nedostačující a je třeba hledat možnosti, jak celé trestní řízení zjednodušit a urychlit.

\* Mgr. Tereza Konečná, studentka 2. ročníku doktorského studia na Katedře trestního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity.

<sup>1</sup> Blíže viz § 2 trestního zákoníku.

Možností je více, nejen posílení personální v rámci jednotlivých orgánů a institucí, ale také upuštění od kriminalizování některých typů méně závažného jednání, případně jeho nestíhání. Osobně se ovšem kloním k možnosti jiné, a to využívání určitých zjednodušených forem trestního procesu, s jejichž pomocí lze působit na osobu pachatele a apelovat na urovnání problému, ke kterému mezi zainteresovanými osobami došlo. Využití odklonů, které české trestní právo procesní umožňuje je vhodným prostředkem k řešení tíživé situace. Ovšem je třeba připravit přehlednou a efektivní materii, s jejíž pomocí bude spravedlnost, efektivnost a rychlost ve vzájemné shodě. K tomu prozatím v naší společnosti nedošlo.

## 1 Retribuce a restorativní justice

Smyslem mého příspěvku je přiblížení vybraných otázek české právní úpravy týkajících se uplatňovaných prvků restorativní justice v podobě alternativních trestů a opatření a poukázání na instituty, s jejichž pomocí se snažíme zajistit fungující, bezpečné a harmonizující právní prostředí. Níže popsané instituty nastíní meze, v nichž se mohou orgány činné v trestním řízení pohybovat a jejichž pomocí má být zajištěna bezpečnost a spravedlnost ve společnosti. Toto pojednání má za cíl rozvířít debatu a nabídnout České republice možnosti, díky nimž může být systém trestního práva efektivnější a pružnější ve vztahu k páchané kriminalitě a pokřiveným vztahům mezi obětí a pachatelem trestného činu. Vymezit ovšem samotný pojem restorativní justice není vůbec jednoduché a bez debat nelze formulovat jediné správné řešení. Někteří odborníci se domnívají, že smyslem restorativních opatření je zajištění nápravy pokřivených vztahů a trestným činem způsobené újmy<sup>2</sup>, na druhou stranu jiní autoři se spíše ve svých pracích zaměřují na společenské klima a sociální kontext, v rámci něhož došlo ke spáchání určitého trestného činu.<sup>3</sup> Domnívám se, že je třeba chápat tento pojem značně široce a cíle, kterých je dle odborníků nutné dosáhnout, je nezbytné skloubit dohromady a dívat se na toto téma komplexně.

Podle mého názoru lze zjednodušeně vymezit rozdíl mezi retribuicí a restorativní justicí pomocí otá-

<sup>2</sup> BAZEMORE, Gordon; WALGRAVE, Lode. *Restorative juvenile justice: In search of fundamentals and an outline for systemic reform* [online]. Monsey, NY: Criminal Justice Press, 1999 [cit. 26. 8. 2014], s. 45 – 74. Dostupné z: <http://www.restorativejustice.org/articlesdb/articles/1462>.

<sup>3</sup> MORRIS, Alisson. *Critiquing the Critics: A Brief Response to Critics of Restorative Justice* [online]. 2002, vol. 42 (3), s. 596 – 615 [cit. 26. 8. 2014]. DOI: 10.1093/bjc/42.3.596. Dostupné z: <http://bjc.oxfordjournals.org/content/42/3/596.abstract>.

zek, které si v souvislosti s daným modelem klademe jako první. V případě restorativní justice je nasnadě ptát se, jaká vznikla škoda, v jaké výši a komu. Naproti tomu retributivní model v případě spáchaného trestného činu v první řadě hledá pachatele a v případě jeho nalezení se snaží o uložení trestu.<sup>4</sup>

## 2 Požadavky pro Českou republiku na zavedení prvků restorativní justice

Důležitým dokumentem, který Českou republiku inspiroval, a který principy opportunity a jejich využívání ve vnitrostátním právu jednotlivých zainteresovaných států navrhoval, je Doporučení Rady Evropy č. R (87) 18.<sup>5</sup> Doporučení usiluje o moderní a inovativní přístupy, s jejichž pomocí mohou státy zastávající zásadu legality, reagovat na problémy, které se ve státě objevují. Je zde zdůrazňována role poškozeného, který má mít možnost uplatnit návrh s použitím nestandardní formy trestního řízení, případně má být vyžadován jeho souhlas. Doporučení počítá i se zavedením podmíněného zastavení trestního stíhání, s narovnáním a trestním příkazem. Řízení má být zjednodušeno a dojít k harmonizaci zájmů všech subjektů. Státu na potrestání, napravení a prevenci, pachatele na mírnější trest i poškozeného na odčinění vzniklé újmy. Jedná se tedy o požadavek na urovnání konfliktu ze strany všech.

## 3 Základní skupiny alternativních opatření

### 3.1 Trestní právo hmotné

Alternativní opatření v systému trestního práva, díky nimž mají orgány činné v trestním řízení možnost pružně reagovat na spáchané trestné činy, můžeme rozdělit na 3 základní skupiny. Trestní právo hmotné počítá s alternativními tresty, které mohou být pachateli uloženy namísto nepodmíněného trestu odnětí svobody. V úvahu přichází trest domácího vězení, trest obecně prospěšných prací, peněžitý trest a podmíněné odsouzení (s či bez dohledu).<sup>6</sup> Tyto tresty mohou být ukládány samostatně, tudíž jejich uložení u méně závažné trestné činnosti je zákonodárcem umožněno.

<sup>4</sup> ZEHR, Howard; MIKA, Harry. *Fundamental Concepts of Restorative Justice* Contemporary Justice Review. Dartmouth: Declan Roche, 2003, s. 47 – 55.

<sup>5</sup> Doporučení Rady Evropy č. R (87) 18, Výboru ministrů členskými státy ohledně zjednodušení trestního řízení, přijaté Výborem ministrů RE dne 17. 9. 1987 na 410. zasedání.

<sup>6</sup> Blíže viz § 60 a násl. trestního zákoníku.

Uložení některého z výše uvedených trestů lze chápat jako prospěšné nejen pro další život odsouzené osoby, ale i pro společnost. Pachatel si nepřivykne kriminálnímu prostředí věznice, neztratí sociální kontakty, nepřijde o práci. Na druhou stranu uložený trest mu dá jasně na srozuměnou, že jednání, kterého se dopustil, nebylo správné a je třeba se k odpovědnosti postavit čelem. Tento způsob řešení je prospěšný i pro společnost, vzhledem k tomu, že není nutné živit danou osobu a financovat její pobyt ve vězení, je zamezeno získání dalších kontaktů v rámci kriminální subkultury, pachateli zůstane možnost být pozitivně motivován a usměrňován osobami blízkými, případně pracovníky probační a mediační služby. Navíc je zde pro společnost profit v podobě vykonané práce, případně zaplacení finanční částky. S důrazem zejména na výše nastíněné výhody je v ČR postupem doby stále více přistupováno k ukládání alternativních trestů a snaze nestigmatizovat pachatele trestného činu s ohledem na jeho další život po vykonání stanoveného trestu.

Podíl aplikace hmotněprávních alternativních opatření a nepodmíněného trestu odnětí svobody<sup>7</sup>

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Nepodmíněný trest odnětí svobody	15,18	14,40	13,03	13,54	14,14	16,73	16,72	16,23	11,00
Podmíněné odsouzení	55,66	60,28	57,51	55,64	54,95	62,85	65,25	63,90	73,70
O b e c n ě prospěšné práce	18,52	17,67	16,5	14,77	15,25	10,50	9,28	11,32	8,65
Peněžitý trest	3,97	3,87	6,02	7,00	7,15	4,90	4,39	3,98	3,19

Kromě výše zmíněných alternativních trestů nabízí hmotné právo možnost využití i tzv. alternativ k potrestání. V tomto případě je vyslovena vina za konkrétní jednání, stejně jako u alternativních trestů, ovšem samotný trest uložen není. Je počítáno s tím, že pouhé projednání věci a vyslovení se o společenské závadnosti konkrétního jednání, dostičuje k vyřešení situace a k odrazení osoby od dalšího páchaní trestné činnosti.<sup>8</sup>

Podíl aplikace upuštění od potrestání<sup>9</sup>

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Upuštění	4,25	3,92	3,79	3,54	3,39	2,90	2,34	2,37	1,74

S tímto způsobem řešení nastalé protiprávní situace se zcela neztotožňují, protože v případě, že se osoba dopustí trestného činu, domnívám se, že by trest, i když třeba jen podmíněný či peněžitý v podobě ně-

jaké nižší částky, lépe naplnil smysl trestního soudnictví a přiměl a varoval danou osobu, že něco nebylo správné a do budoucna by se takového jednání bylo třeba vyvarovat. Upuštění od potrestání bych připustila pouze výjimečně v situacích, kdy se jedná o prvotrestaného pachatele, u něhož se uplatňuje více polehčujících okolností nakumulovaných vedle sebe, zejména nízký věk pachatele, tíživé osobní či rodinné poměry, škoda byla nízká a ze strany pachatele zde byla snaha ji nahradit a daného činu je litováno.

### 3.2 Trestní právo procesní

Nejen právo hmotné, ale i samotná procesní část trestního práva upravuje určité alternativy, s jejichž pomocí lze víceméně úspěšně reagovat na spáchané trestné činy. Zejména díky těmto tzv. sankčním opatřením<sup>10</sup> dochází k napravení deformovaných společenských vztahů, protože osoby poškozené trestnou činností zde hrají významnou roli. Procesní alternativy (dále též „odklony“) jsou do našeho trestního práva zaváděny postupně díky pravidelným novelizacím trestního řádu. Nyní se tak můžeme setkat s podmíněným zastavením trestního řízení (u zkráceného přípravného řízení je upraven obdobný institut podmíněného odložení podání návrhu na potrestání), narovnáním a odstoupením od trestního stíhání, které je uplatňované v řízení proti mladistvým.<sup>11</sup> Novem v českém trestním právu je možnost využití dohody o vině a trestu, kterou ovšem jako odklon v tradičním slova smyslu nespátřuji. Je tomu tak proto, že u této dohody, na rozdíl od výše zmíněných odklonů, nedochází k zastavení trestního stíhání a je zde vyneseno odsuzující rozsudek.<sup>12</sup> Z tohoto důvodu se domnívám, že dohoda je vhodným prostředkem k urychlení trestního řízení a odbřemenění soudů, ovšem způsobem, jakým je koncipována, se od odklonů zcela liší. Smyslem odklonů má být časové zkrácení, finanční efektivnost a ubránění práce soudům. Možnost vyřešení trestného činu vydáním trestního příkazu bych mezi odklony také nezařazovala. Toto procesní řešení je sice odlišné od standardního trestního procesu, ovšem na soud jsou i tehdy kladeny požadavky na rozhodnutí o daném činu, opět je zde odsuzující rozsudek a zejména výchovná funkce, která by měla být s odklony spojována, je zde opomíjena.<sup>13</sup>

<sup>10</sup> Pojem využit v příspěvku Filipa Ščerby, *Odklon jako sankční opatření*, v časopisu *ipravnik.cz*. Dostupné z: [http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/trestni-pravo/art\\_5781/odklon-jako-sankcni-opatreni.aspx](http://www.ipravnik.cz/cz/clanky/trestni-pravo/art_5781/odklon-jako-sankcni-opatreni.aspx).

<sup>11</sup> Blíže viz § 307 – 314 a § 179 g trestního řádu; § 70 zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

<sup>12</sup> ŠČERBA, Filip a kol. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. Praha: Leges, 2012, s. 19. ISBN 978-80-87576-30-4.

<sup>13</sup> HARDING, Christopher. KOFFMAN, Laurance. *Sentencing and the Penal System*. London: Text and Materials. Second edition. Sweet & Maxwell, 1995, s. 41-42.

<sup>7</sup> Statistické ročenky kriminality za příslušné roky; dostupné na: [www.justice.cz](http://www.justice.cz).

<sup>8</sup> Blíže viz § 46 a násl. trestního zákoníku.

<sup>9</sup> Statistické ročenky kriminality za příslušné roky; dostupné na: [www.justice.cz](http://www.justice.cz).



Věcný záměr nového trestního řádu počítá také se zcela novými typy odklonů, které spočívají v tom, že obviněný nejprve přijme závazek odpracovat určitý počet hodin obecně prospěšných prací a následně může dojít k zastavení trestního stíhání, případně podmíněné zastavení trestního stíhání by bylo zkombinováno s dohledem probačního úředníka s horní hranicí zkušební doby 3 roky. Odpracování obecně prospěšných prací, či plnění povinností po určitou dobu by bylo tedy obligatorní podmínkou, díky níž by zastavení trestního stíhání přicházelo do úvahy.<sup>14</sup> Vyzorovanou snahou českého zákonodárce je tedy poskytnutí celé řady možností, jak reagovat na spáchané méně závažné trestné činy a lépe zajistit nápravu pachatele a zabezpečit důvěru občanů ve fungování státních orgánů a poskytnuté satisfakce v případě, že dojde k zásahu do jejich základních práv.

Ovšem snahy našeho zákonodárce jsou ve svém výsledku spíše kontraproduktivní, protože v praxi je možné využít celé řady institutů, mezi nimiž není blíže vyjádřen vztah a souvislost. Tudíž dochází k tomu, že soudy (příp. státní zástupci) si nejsou zcela vědomi toho, který institut v daném případě použít a konkrétní soud či státní zástupce se zpravidla drží určitého institutu, s jehož smyslem a fungováním je blíže obeznámen a má s ním praktické zkušenosti. Přehřel možností, ze kterých můžeme v praxi vycházet, a které lze v případě spáchaní trestného činu a jeho následného postihu využít, nevytváří požadovanou právní jistotu v našem právním prostředí a utváří spíše nepořádek, v němž je obtížné se vyznat. Proto se domnívám, že přijímání dalších alternativ, ať už v rámci trestního práva hmotného či procesního, není nasnadě a spíše by se měla stávající právní úprava vyjasnit, lépe kategorizovat využití jednotlivých institutů, případně některou úpravu zcela omezit (např. podmíněné zastavení trestního stíhání v praxi mnohonásobně převyšuje počet narovnání, které je pro pachatele trestného činu vždy méně výhodné, a proto lépe upravit, kdy který odklon použít, případně ponechat v právním řádu pouze jednu z těchto možností).

Počet případů aplikace odklonů v trestním řízení<sup>15</sup>

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Podmíněné zastavení – iniciativa státního zastupitelství	6892	7387	7172	7459	5762	4125	3692	2967	2362
Podmíněné zastavení – iniciativa soudů	2455	2279	2150	1903	1732	1624	1709	1891	2007

<sup>14</sup> *Věcný záměr trestního řádu*. Ceska-justice.cz [online]. [cit. 30. 6. 2014]. Dostupné z: [http://www.ceska-justice.cz/wp-content/uploads/2014/04/hlavn%C3%AD\\_principy\\_1.pdf](http://www.ceska-justice.cz/wp-content/uploads/2014/04/hlavn%C3%AD_principy_1.pdf).

<sup>15</sup> Statistické ročenky kriminality za příslušné roky; dostupné na: [www.justice.cz](http://www.justice.cz).

Narovnání – iniciativa státních zastupitelství	53	38	78	148	182	158	143	97	62
Narovnání – iniciativa soudů	166	168	121	90	87	79	69	71	79

V rámci mého příspěvku bych se ráda blíže zabývala zmiňovanými odklony, tedy procesními možnostmi, s jejichž pomocí české trestní právo reaguje na zákonná porušení, k nimž v praxi dochází. Odklony jsou samostatnou kategorií, s níž orgány činné v trestním řízení pracují, a která se odlišuje od sankcí ukládaných na základě zákona. U odklonů není vyslovována vina, tudíž kde není vina, nemůže být trest. Odklony korespondují se zásadou presumpce nevinyl<sup>16</sup> a jejich uložení je možné pouze v případě dobrovolného souhlasu osoby, vůči níž jsou uplatňovány. Je třeba zdůraznit, že využívání nejen odklonů, ale i ostatních aspektů restorativní justice je v ČR teprve v počátcích. Spíše se zkouší, co bude fungovat, a proto je postupně zákonodárcem nabízena celá řada možností, které mají napomoci zajistit modifikovaný smysl trestní justice, kterého má být v praxi dosahováno. Samotná mediace, jakožto prostředek pro urovnání konfliktu mezi pachatelem a obětí trestného činu, je v praxi často předpokladem k tomu, aby mohlo být určitého odklonu využito. Podstoupení mediačnímu jednání je v takových případech obligatorní náležitostí vyžadovanou soudcem (státním zástupcem). Bohužel mediace je v naší praxi doposud využívána v nedostatečném množství případů. Odklony nejsou často využívány, tudíž ani samotné mediační jednání není příliš časté. Navíc je založeno na dobrovolnosti přistoupit k tomu jednání oběma stranami a v případě nevole k tomuto institutu nelze souhlas žádným způsobem vynucovat.

Nyní se blíže zaměřím na dva typy odklonů, které jsou v českém trestním právu upraveny, a o jejichž použití za účelem vyřešení dané situace ku prospěchu všech stran se zákonodárce pokoušel. Postupem doby dochází ke stírání rozdílů mezi těmito dvěma instituty, tudíž se domnívám, že je třeba lépe vymezit jejich podmínky a možnosti využití, aby byla situace přehledná a orgány činné v trestním řízení měly jednoznačně vymezeno své pole působnosti a možnosti, ve kterých mohou dané možnosti řešení využít.

### 3.2.1 Podmíněné zastavení trestního stíhání

Tento typ odklonu je v ČR využíván nejdelší dobu, s jeho účinností se setkáváme od 1. 1. 1994.<sup>17</sup> Tento institut lze využít pouze u přečinů (tj. všech nebalostních trestných činů a úmyslných trestných

<sup>16</sup> Čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod ČR.

<sup>17</sup> Zákon č. 292/1993 Sb., ze dne 10. 11. 1993.

činů s horní hranicí trestní sazby do 5 let)<sup>18</sup>, pokud obviněný u standardního využití tohoto odklonu splní níže uvedené podmínky. Nezbytností je nutnost doznat se k trestnému činu, z jehož spáchání je obviněn, uhradit škodu, případně bezdůvodné obohacení, ke kterému trestným činem došlo. Praktickým se jeví písemné vyjádření škody mezi obviněným a poškozeným. Úhrada může být stanovena v jednorázové podobě, ve splátkách, případně může dohoda obsahovat závazek uhradit škodu, která bude vyčíslena v budoucnu.<sup>19</sup> Vždy hrají roli i určité subjektivní okolnosti daného případu v souvislosti s dosavadním životem pachatele. V neposlední řadě je nutné souhlasit s daným způsobem vyřízení věci, protože dochází ke vzdání se jednoho ze základních práv, která jsou všem lidem garantována, tedy práva na řízení před nezávislým a nestranným soudem.<sup>20</sup> Doznání osoby ovšem nezabavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti zjistit skutkový stav a provést řádně dokazování. Lze brát totiž v úvahu možnost, že se osoba ke spáchání určitého trestného činu přiznala i přesto, že se jej vůbec nedopustila. Motivací může být snaha bránit blízkou osobu, případně obava z odsouzení a záznamu, který by se objevil v trestním rejstříku.

Navíc mohou být obviněnému s účinností novely trestního řádu provedené zákonem č. 193/2012 Sb. uloženy povinnosti spočívající ve zdržení se určité činnosti, typicky řízení motorového vozidla. Obviněný se může dobrovolně podvolit dané povinnosti nejednat, ovšem délka zkušební doby je stanovena dodatečně. V případě, že by se tato doba zdála obviněnému příliš dlouhá, je zde možnost odvolat svůj souhlas s využitím podmíněného zastavení trestního stíhání. Případně druhou povinností, která může být obviněnému uložena, je uhrazení částky na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti.<sup>21</sup> Tato povinnost koliduje s povinností, která je stanovena u narovnání, dochází ke stírání rozdílů těchto dvou institutů. Proto se domnívám, že narovnání, jakožto sankční opatření upravené trestním řádem, již nadále nemá své praktické využití. Narovnání je využíváno velice sporadicky (dle statistiky Ministerstva spravedlnosti se jedná o pouhé desítky případů ročně, jak bylo uvedeno v tabulce výše), protože u narovnání je nutné získat souhlas poškozeného s tímto procesním řešením a zaplatit škodu (případně odčinit újmu), což

mnohdy s ohledem na nedostatečné finanční možnosti obviněného není možné. U podmíněného zastavení trestního stíhání jsou možnosti, jak zajistit náhradu vzniklé škody přece jen širší. Na druhou stranu role poškozeného je u narovnání nejvýznamnější, dochází k poskytnutí celé řady oprávnění, s nimiž poškozený může hájit svoje práva, tudíž naplňovat principy, na nichž je koncept restorativní justice postaven. Narovnání tedy nejlépe koresponduje se smyslem, ze kterého restorativní justice vychází, ale s ohledem na rozšiřující se možnosti, které nabízí podmíněné zastavení trestního stíhání, se domnívám, že je jeho právní úprava nadbytečná. U podmíněného zastavení může probíhat hrazení finančního závazku v rámci stanovené zkušební doby, tudíž obstarávat finanční prostředky průběžně je mnohem jednodušší a daná úhrada je také reálnější.

Výše jsem zmiňovala i možnost uložení vykonání obecně prospěšných prací jako podmínky pro zastavení trestního stíhání, o čemž v současnosti ve společnosti probíhají debaty, ovšem tato povinnost transformující podmíněné zastavení nebyla do českého trestního práva doposud vložena.

K samotnému zastavení trestního stíhání dochází uplynutím zkušební doby, která byla stanovena, do té doby se setkáváme pouze s mezitímním rozhodnutím. Zkušební doba je standardně ukládána v rozpětí od 6 měsíců do 2 let, ovšem pokud je stanovena i jedna ze dvou výše uvedených povinností, může být až 5 let. V případě, že všechny povinnosti byly splněny a k žádnému dalšímu pochybení v rámci zkušební doby nedošlo, obviněný se osvědčil.<sup>22</sup> O osvědčení rozhoduje soud, případně v přípravném řízení státní zástupce. V případě, že o osvědčení není rozhodnuto, nastávají účinky zastavení trestního stíhání ze zákona (tj. 1 rok po uplynutí zkušební lhůty a nevydání rozhodnutí o osvědčení).

Podmíněné zastavení trestního stíhání je v ČR poměrně hojně využíváno. Vždy je třeba zvážit konkrétní okolnosti případu, tedy typová závažnost trestného činu a současně okolnosti týkající se osoby obviněného a jeho dosavadního způsobu života. Dle statistických údajů zveřejňovaných Ministerstvem spravedlnosti se jedná o několik tisíc případů ročně. Ve statistice můžeme v současnosti spatřit pokles ve využívání tohoto institutu oproti předešlým letem přibližně o polovinu, což v řeči čísel znamená, že v roce 2012 a 2013 jsme se pohybovali již pod 3000 případy řešenými podmíněným zastavením trestního stíhání ze strany státního zastupitelství ročně. Je tomu tak proto, že zákonodárce dává možnost orgánům činným v trestním řízení řešit podobné situace využitím institutu podmíněného odložení podání návrhu na potrestání. Počty případů řešených těmito dvěma instituty se přibližně shodují. Navíc je nut-

<sup>18</sup> Viz § 14 odst. 2 trestního zákoníku.

<sup>19</sup> JELÍNKOVÁ, Tereza; BÍČIŠŤOVÁ, Hana. *Podmíněné zastavení trestního stíhání dle § 307 tr. řádu*. Advokátní kancelář Jelínek, s. r. o. [online]. [cit. 1. 7. 2014]. Dostupné z: <http://www.advokatijelinek.cz/z-medii/podminene-zastaveni-trestniho-stihani-dle-307-tr-radu.html>. Stanoveno usnesením Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 15 Tdo 1198/2012 ze dne 19. 12. 2012.

<sup>20</sup> Blíže viz čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

<sup>21</sup> Blíže viz § 307 a § 308 trestního řádu.

<sup>22</sup> Blíže viz § 307 a § 308 trestního řádu.

né brát v úvahu využívání zkráceného přípravného řízení, které se začíná ve velké míře také využívat, a některé případy jsou řešeny vydáním trestního příkazu ve zkráceném přípravném řízení. Tento způsob naložení s pachatelem trestného činu ovšem nezajišťuje ani v nejmenším nápravu poškozených společenských vztahů. Poškozený zde má pouze možnost uplatnit nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích, případně bezdůvodného obohacení. Často je ovšem v praxi vydání trestního příkazu tak rychlé, že poškozený své právo uplatnit vůbec nestihne, případně se o zkráceném trestním řízení vůbec nedozví. V takovém případě má poté možnost využít občanského soudního řízení za účelem uplatnění svého nároku. Navíc k nápravě vztahu mezi pachatelem a poškozeným vůbec nedochází. Tudíž tento způsob rozhodnutí neodpovídá zcela vůbec principu obnovující se spravedlnosti, tj. urovnání konfliktu.

### 3.2.2 Narovnání

Stejně jako podmíněné zastavení trestního stíhání i narovnání je možné aplikovat pouze u přečinů. Ovšem určitou odlišnost tohoto institutu, pramenící ze samotné podstaty smyslu a účelu tohoto sankčního opatření, můžeme nalézt. Vždy je třeba docílit dohody mezi obviněným a poškozeným, z čehož vyplývá, že se v praxi nemůže jednat o všechny přečiny, protože u některých takových trestných činů chybí osoba poškozeného. Je usilováno nejen o to, aby poškozenému byla uhrazena škoda, ale také poškozený disponuje výrazným oprávněním spočívajícím v udělení souhlasu s tímto způsobem vyřízení věci. V případě chybějícího souhlasu poškozeného nelze možnost narovnání využít. Obviněný musí prohlásit, že daný čin spáchal. Toto prohlášení je odlišné od doznání, se kterým pracuje podmíněné zastavení trestního stíhání. Doznání je daleko detailnější úkon, ve kterém musejí být obsaženy veškeré skutkové okolnosti, které se vztahují ke spáchanému trestnému činu, naproti tomu prohlášení se týká pouze toho, že obviněný připouští vinu za konkrétní skutek. Otázky zavinění, pohnutky, která vedla k protiprávnímu jednání, případně právní kvalifikace skutku zde nehrají roli a jejich zodpovězení není po obviněném vyžadováno.<sup>23</sup>

Velice účelné je využívání narovnání u trestných činů, u kterých nevznikla materiální újma, ovšem zásah do práv poškozeného nastal. Typicky se může jednat o trestné činy, které s sebou nesou konflikty mezi obviněným a poškozeným pramenící z neuváženého a nevhodného chování obviněného. V praxi se jedná zejména o trestný čin pomluvy či křivého obvinění.

<sup>23</sup> ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: LEGES, 2014. S. 362. ISBN 978-80-87576-93-9.

S náhradou škody (imateriální újmy) je ruku v ruce spojeno i uhrazení stanovené částky na účet soudu k obecně prospěšným účelům. Tato povinnost, kterou je obviněný nucen splnit, je ovšem podmínkou, která není obviněným po vůli, a proto tento způsob vyřízení věci není z jejich strany upřednostňován. S využíváním narovnání jsou spojeny nemalé administrativní komplikace a související technické zabezpečení fungování v praxi. Výši částky, která má být na obecně prospěšné účely uhrazena si stanovuje sám obviněný, v praxi často po vzájemné domluvě s poškozeným, a následně je tato výše posuzována s ohledem na závažnost spáchaného trestného činu. Majetkové poměry obviněného tudíž nejsou stěžejním kritériem pro posouzení výše této částky, i když určitá váha by jim v praxi přikládána být měla, ale klíčovým je spáchaný trestný čin. O tom, zda se narovnání jeví jako dostačující způsob vyřízení věci, následně rozhoduje státní zástupce (případně soud). Do úvahy přichází celá řada otázek – povaha a závažnost trestného činu, dotčenost veřejného zájmu a osobní a majetkové poměry obviněného.<sup>24</sup> Posouzení všech těchto kategorií musí být detailně učiněno a tudíž zvaženo, zda je narovnání tím pravým způsobem, jak se popasovat se spáchaným trestným činem.

V případě, že je narovnání schváleno státním zástupcem, případně soudcem (podle toho, ve které fázi trestního řízení bylo toto sankční opatření využito), dochází k zastavení trestního stíhání. Tudíž nenásleduje žádné období, ve kterém je na pachatele dáváno pozor a ve kterém jsou kontrolovány jeho aktivity. Smysluplnost tohoto odklonu bych spatřovala v tom, pokud by stávající praxe vždy usilovala o narovnání mezi obviněným a poškozeným, orgány činné v trestním řízení by tuto možnost hned zpočátku nastínily a snažily se o její aplikaci. V současnosti je to bohužel jeden z mnoha institutů, které mohou být využity, tudíž pozitiva, která by aplikováním narovnání mohla nejen pro pachatele trestného činu, ale také pro poškozeného vyvstat, se ztrácejí v množství jiných podobných prostředků, které jsou v rámci trestního řízení orgány činnými v trestním řízení zvoleny.

Praktické využití narovnání není příliš valné. V současnosti se jedná spíše o paběrkující ustanovení obsažené v trestním řádu, k jehož využití je orgány činnými v trestním řízení přistupováno spíše sporadicky. Vzhledem k tomu, že k urovnání konfliktu je využíváno služeb mediátora a nelze spoléhat na to, že vše bude vyřešeno „na počkání“ je třeba počítat s tím, že narovnání není příliš rychlým odklonem. Ovšem spravedlnost a vyřešení problému by měla mít přednost před zásadou rychlosti řízení. Domnívám se, že v případě, kdy by byla zrušena povinnost vynakládat finanční prostředky na pomoc obětem trestné činnosti i sami obvinění by k možnosti využití narov-

<sup>24</sup> Blíže viz § 309 a násl. trestního řádu.



nání přistupovali mnohem častěji a ochotněji a tudíž by tento základní institut restorativní justice plnil svůj účel. Ovšem vzhledem k rozšiřujícím se ustanovením o podmíněném zastavení trestního stíhání lze tento institut z trestního řádu zcela vypustit. Jen čas ukáže, zda zákonodárce tuto povinnost nechá uzákoněnou či zda dojde k úpravě daného ustanovení.

#### 4 Úvahy *de lege ferenda*

Odklony jsou do našeho trestního práva zaváděny postupně díky pravidelným novelizacím trestního řádu. Jak jsem zmiňovala výše, nyní se můžeme setkat s podmíněným zastavením trestního řízení (u zkráceného přípravného řízení s podmíněným odložením podání návrhu na potrestání), narovnáním a odstoupením od trestního stíhání, které je uplatňované v řízení proti mladistvým.<sup>25</sup> Co se týká odklonů, jakožto procesních prostředků, které mají dopomoci rychlému, efektivnímu a spravedlivému „vyřízení“ trestného činu, nedojde v současnosti připravovaném trestním řádu k jejich opomenutí. Ba právě naopak. Odklonům má být věnována samostatná hlava, přičemž je předpokládáno, že možnosti, kterých bude moci být v trestním řízení použito, se ještě rozšíří. Do úvahy by mělo být bráno i poučení se z neúspěšných prostředků a zajištění určité nápravy. Se změnou je počítáno u podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání. Tyto instituty se totiž začínají, jak jsem výše uvedla, překrývat, institutu narovnání není běžně v praxi využíváno. Po schválení narovnání zpravidla následuje usnesení o zastavení trestního stíhání, s pachatelem trestného činu tak nebývá do budoucna pracováno, což vidím jako značné negativum, protože preventivní působení považuji za klíčovou otázku již v současné době. Co se týká vyřešení dané situace, je počítáno s tím, že by mohly být konkrétně specifikovány trestné činy, u kterých bude možné využít narovnání, a ty, u kterých se bude aplikovat podmíněné zastavení trestního stíhání. Dané řešení se mi nejeví jako nejvhodnější, přinejmenším bude otázkou rozsáhlé diskuze, jak trestné činy kategorizovat, pro které využít právě ten daný odklon. Narovnání by tak mělo být nejspíše využíváno u těch trestných činů, u kterých došlo ke konfliktu mezi poškozeným a obviněným. Tento institut by tak měl posloužit následnému urovnání celé situace.

V novém trestním řádu se současně předpokládá, že by byly odděleny výroky o schválení narovnání a o zastavení trestního stíhání, čímž by ovšem došlo k setření i zbylého rozdílu, který mezi narovnáním a podmíněným zastavením trestního stíhání zůstává. V daném počínání tedy nevidím smysl.<sup>26</sup> Osobně

bych byla za, aby byl ponechán pouze jeden z těchto institutů, což se mi jeví dostačující.

#### Závěrem

Cílem mého příspěvku je zjednodušené nastínění situace v České republice a jednotlivých možností, které jsou užívány za účelem urychlení a zjednodušení trestního řízení a zejména posílení role poškozeného a možností, které mu jsou garantovány. Blíže jsem se zaměřila na dvě sankční opatření, od jejichž zavedení si zákonodárce mnohé sliboval, ale jejichž používání prozatím není časté. Možným důvodem, proč tyto představy nebyly naplněny, je skutečnost, že v našem právním řádu existuje mnoho institutů, po kterých orgány činné v trestním řízení mohou sáhnout a také kvůli nejasným hranicím a možnostem jejich využívání. Proto je v první řadě třeba zaměřit se na zlepšení právní úpravy, díky čemuž by bylo možné i častěji odklonů využít. Vhodnější se mi jeví kvalitně zpracované instituty, kterých bude méně, než přehřel možností, které nejsou náležitě upraveny. Na jejich používání není společnost často dostatečně připravena. Vzhledem ke stávající praxi mám ovšem obavy, zda k danému řešení dojde. Společnost chce vidět výsledky a ty jí jsou poskytovány právě rozšiřováním možností, s nimiž lze ke kriminalitě přistupovat. Jiskřičku naděje ovšem spatřuji v tom, že se v ČR pomalu připravuje nový trestní řád, tudíž jsem zvědavá, jak bude k sankčním opatřením v budoucnu přistupováno.

#### Summary

The aim of this topic is to outline the situation in the Czech republic and give you insight into measures, which have been used to fasten and simplified criminal procedure, strenghten the situation of the damaged and the guarantee of his rights. I have focused on two provisions, which had been promising as something magnificent but the expectations have not been met. The main reason is simple. There are a lot of provisions, borders and the delimitation between them have been missing. It is necessary to improve legislation. Some measures with elements of restorative justice have been welcome, however, they have to be well – developed. Quality is much more important than the quantity. I am worried about these provisions, because there is a countertrend. Results have to be seen so new measures have been implemented. I can see a glimmer of hope. It is a new Criminal Procedure Code, that has been preparing. I belive in being surprise.

<sup>25</sup> Blíže viz § 307 – 314 a § 179 g trestního řádu; § 70 zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

<sup>26</sup> *Východiska a principy nového trestního řádu*. Česká justice [online]. Dostupné z: <http://www.ceska-justice.cz/wp-content/uploads/2015/01/Trestn%C3%AD-%C5%99%C3%A1d-v%C3%BDchodiska-a-principy.pdf>. [cit. 28. 4. 2015].